

Выводы

1. Строгое соответствие цен на рынках зерна, муки, хлебобулочных изделий - это залог того, что все составные части единого процесса будут взаимно удовлетворены и равно заинтересованы в эффективности производства;

2. Качественное перераспределения прибыли между всеми участниками рынка с организацией зернопродуктового кластера, поможет преодолеть взаимные противоречия всех участников и избавиться от посредников, что создаст условия экономической выгоды для покупателей, то есть население получит социальный эффект от некоторого удешевления хлебобулочных изделий.

Источники и литература

1. Гош А. Объективные основы ценообразования в постсоциалистической Украине / А. Гош // Экономика Украины. – 2001. – № 1. – С. 53 – 58.
2. Ксеняк Ю.М. Ценообразование в аграрном секторе экономики: опыт стран Европейского Союза / Ю.М. Ксеняк // Экономика АПК. – 1995. – № 11. – с. 92 – 94.
3. Лукинов І.І. Стратегія і механізм пореформенного розвитку національного АПК / І.І. Лукинов // Основні напрями високоефективного розвитку пореформенного агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі. – К.: ІАЕУААН, 2002.
4. Пасхавер Б.І. Ціноутворення в продовольчому комплексі / Б.І. Пасхавер // Економіка АПК. – 1995. – № 10. – С. 60 – 64.
5. Цихан Т.В. Кластерная теория экономического развития / Т.В. Цихан // Теория и практика управления. – 2003. – № 5. – С. 40.

Пушак Я.Я.

УДК 338.439:332.1

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВІТЧИЗНЯНОЇ АГРАРНОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

Постановка проблеми. Продовольча безпека є однією з основних складових національної безпеки, оскільки забезпечує стійке виробництво основних харчових продуктів та їх доступність для населення. Забезпечення продовольчої безпеки є передумовою формування сприятливого соціального клімату в суспільстві. У разі відсутності необхідних запасів та резервів в регіонах може посилюватись соціальна напруга, з огляду на це продовольча проблема потребує уваги зі сторони держави не лише на національному, а й на регіональному рівнях.

Посилення ролі держави в забезпеченні умов розвитку аграрної сфери є одним із пріоритетних напрямів розвитку національної економіки. Адже, за своєю суттю аграрна економіка є соціально орієнтованою ринковою економікою, окрім цього, стабілізація й пожвавлення її розвитку дозволять забезпечити Україні продовольчу безпеку й знизити темпи росту зовнішнього боргу [9]. Необхідно відзначити, що пожвавлення сільського господарства наблизить вихід із загальноекономічної кризи. Не слід забувати й про особливу роль, яку аграрна економіка відіграє в економічному й соціальному житті країни й регіонів.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Проблеми формування продовольчої безпеки України розглядаються в наукових працях О. Гойчук, Н. Басюркіної, О. Бородіної, І. Лукинова, О. Павлова, І. Прокопи, О. Резнікової, В. Юрчишина та ін. На різнобічних аспектах державної підтримки розвитку вітчизняної аграрної сфери акцентують увагу у своїх публікаціях М. Дем'яненко, В. Збарський, В. Месель-Веселяк, Ю. Нестерчук, Т. Олійник, Б. Пасхавер, П. Саблук та ін. Однак, враховуючи багатогранність та складність даної проблематики, велика кількість її аспектів ще не є достатнім чином висвітлена, передусім на регіональному рівні, і потребує наукової уваги.

Метою статті є окреслення орієнтирів державної підтримки вітчизняної аграрної сфери з метою підвищення продовольчої безпеки регіонів.

Головним завданням агропродовольчого комплексу, як провідного сектору економіки України, є забезпечення продовольчої безпеки держави на рівні, що забезпечує потреби населення в продуктах харчування не менше 80% від раціональних норм споживання за рахунок власного виробництва, та ефективне використання експортних можливостей збуту надлишку продовольства.

Сьогодні частка вітчизняного агропродовольчого комплексу у ВДВ країни становить близько 11-12% - більше, ніж металургії, машинобудування і будівництва разом узятих. Визначальним є соціальне значення галузі як економічної бази для забезпечення життєдіяльності третини населення країни та незамінного виробника продуктів харчування і сировини для промисловості. Одне робоче місце у сільському господарстві дає змогу організувати близько 10 робочих місць, а вироблена 1 гривня – одержувати понад 12 гривень продукції в інших галузях.

Сільське господарство фактично перебуває на межі лише простого відтворення через неналагоджені міжгалузеві економічні відносини у державі. У 2001-2008 рр. середня норма прибутку на вкладений капітал становила у сільському господарстві 1,3%, у промисловості - 8,0%, у банківській сфері - 14,3%. У 2009 р.

обсяг бюджетної підтримки сільськогосподарських підприємств становив лише 6,1% від обсягу виробленої валової сільськогосподарської продукції, що нижче у 9 разів порівняно з 1990 р. (рівень тотожних державних субвенцій в США становить 27%, країнах ЄС - 45%, Японії – 63%) [6].

Для прикладу, у проекті бюджету ЄС на 2012 р. передбачено 40 мільярдів євро на підтримку фермерів і ще 14,3 млрд. євро - на розвиток сільських територій. За даними Євростату, це на 10% більше, ніж Європа повинна була витратити 2011 р. Варто відзначити, що це один з небагатьох напрямів бюджетного фінансування, що не зазнав обмежень навіть незважаючи на заходи, пов'язані із запобіганням наслідків світової економічної кризи [10].

Головним напрямом підвищення продовольчої безпеки вітчизняних регіонів повинен стати інтенсивний розвиток і підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу із урахуванням регіональних особливостей, передусім природно-кліматичних умов кожного регіону, що спричинить зниження конкурентоспроможності імпорту. Функціонування регіонального продовольчого ринку відбувається на фоні конкурентної боротьби товаровиробників за більш вигідні умови реалізації товарів. Для виявлення й регулювання конкурентних переваг в умовах регіонального ринку доцільно здійснити наступні заходи: систематично визначати конкурентоспроможних вітчизняних товаровиробників у регіоні; зміцнити матеріально-технічну базу сільськогосподарських і переробних товаровиробників регіону, розширити виробничі потужності для збільшення обсягів випуску продовольства в різноманітному асортименті; змінити нормативно-правову базу й привести її у відповідність до міжнародних стандартів якості продуктів харчування. Завдання підвищення конкурентоспроможності регіональної продовольчої сфери повинно вирішуватися шляхом активізації міжгалузевих інтеграційних процесів. У виборі адекватних сформованим умовам форм міжгалузевої інтеграції пріоритет необхідно надавати міжгалузевому комплексу або кластеру. При оцінці використання виробничого потенціалу регіональних агропромислових комплексів слід використовувати ранжування регіонів, що дозволить виділити регіони, найбільш вигідні для виробництва основних продуктів харчування і диференціювати їх за виробництвом основних продуктів сільськогосподарського виробництва для обґрунтування кластерного підходу в забезпеченні продовольчої безпеки.

Ще одним стратегічним завданням щодо підвищення продовольчої безпеки регіону є реформування системи управління аграрним сектором в напрямі раціонального поєднання територіально-самоврядної і галузевої систем управління комплексним розвитком сільського господарства і сільських територій.

При формуванні системи управління ринком сільськогосподарської продукції варто активізувати використання регулятивних заходів ринкового характеру на регіональному рівні, що відповідає як необхідності пріоритетного регулювання продовольчого ринку й посилення регіональної складової економічної політики держави, так і інтересам безпосередніх виробників зернових культур. Домогтися такого балансу інтересів можливо за допомогою реалізації політики в сфері ціноутворення, в основі якої повинні бути дії держави, спрямовані на: підтримку обґрунтованого рівня закупівельних цін на зерно й зернові продукти, обмеження зростання витрат на їх транспортування та переробку, обмеження монопольного впливу переробників сільськогосподарської сировини та експортерів-посередників, запобігання надмірних торговельних цінових надбавок. Основними акцентами державної політики розвитку сільських територій повинні стати соціальність їх розвитку, ефективне ведення сільського господарства, яке б забезпечувало продовольчу безпеку країни, деаграризація та збереження природного середовища.

За відсутності дієвих заходів зі структурної перебудови сільського господарства, перейняття успішного зарубіжного досвіду управління сільськими територіями, активізації сільського населення до пошуку інноваційних підходів щодо здійснення сільського господарства та підвищення його ефективності складно буде забезпечити необхідний рівень продовольчої безпеки в регіонах України. Якщо існуюча ситуація не буде кардинально змінена, уже через декілька років втрати від скорочення обсягів виробництва продукції сільського господарства будуть відчутними, а необхідність збільшення імпорту продуктів харчування за зростаючими світовими цінами викличе додаткові труднощі як з забезпеченням продовольчої безпеки, так і станом платіжного балансу країни.

Важливим є державне регулювання і на регіональному рівні, що передбачає законодавчо-правову й організаційно-економічну систему заходів державних інститутів, спрямовану на забезпечення рівномірного розвитку та стабільне функціонування економіки й соціальної сфери регіону. Його метою є усунення диспропорцій у розвитку територій, що спрощено відображає призначення інституційного регулювання у вирішенні складних проблем, що постають [2]. Основною метою такого регулювання економіки виступає економічна й соціальна стабільність, забезпечення стійкого економічного росту, економічної самодостатності й продовольчої безпеки регіону. Поряд з тим поширеною є думка про те, що держава повинна не сприяти усуненню диспропорцій, а забезпечувати раціональне й справедливе розміщення виробництва, рівномірний розвиток територій, не допускаючи диспропорцій у рівні їх економічного й соціального розвитку [11].

Одним з найскладніших є питання про розмежування компетенцій, повноважень і функцій між державними й регіональними органами влади, від яких залежить ефективність усього механізму системи. Не існує нормативно-правових актів, що чітко регламентують коло обов'язків і масштаб економічних функцій державних та регіональних органів влади. Основними функціями державного регулювання сільського господарства на сучасному етапі є: підтримка цін і доходів товаровиробників; коректування попиту та пропозиції; проведення галузевих та соціально-економічних структурних зрушень; стимулювання розвитку науково-технічного прогресу; забезпечення потреб держави відносно продовольства тощо.

**НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВІТЧИЗНЯНОЇ АГРАРНОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ
ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ**

Виконання цих функцій досягається за допомогою різних інструментів, основними з яких є: квотування територій; квотування виробництва й збуту; платежі в розрахунок на одиницю площі й голову худоби; державні закупівлі, продаж і зберігання; гарантовані ціни понад ринкові; пільгове кредитування; пільгове оподаткування; пайове субсидіювання інвестицій та ін.

На регіональному рівні корективи в процес управління аграрною сферою вносять відповідні структурні підрозділи обласних державних адміністрацій. Задля виконання державного замовлення, посилення продовольчої безпеки регіону та стимулювання місцевих сільськогосподарських виробників регіональні органи влади здійснюють [8]:

- реалізацію на території області єдиної державної політики в сфері продовольчої безпеки з урахуванням місцевих умов;
- формування та реалізацію власних цільових програм з продовольчої безпеки за напрямами, що не входять до державної цільової програми;
- організацію контролю за якістю харчових продуктів, матеріалів і виробів, що виготовляються і перебувають в обігу на території регіону;
- розробку проекту обласного продовольчого замовлення області на наступний рік з урахуванням пропозицій органів місцевого самоврядування;
- залучення до виконання державних замовлень, що фінансуються за рахунок коштів обласного бюджету, насамперед місцевих сільгоспвиробників;
- організацію збору та аналіз даних про продовольче забезпечення населення, а також підготовку прогнозів щодо динаміки розвитку на регіональному ринку продовольства;
- розробку рекомендацій для державних органів влади вищого рівня щодо впровадження законодавчих норм та економічних стимулів, спрямованих на заміщення імпортованої сільськогосподарської продукції та продуктів харчування на вітчизняні.

Щодо органів місцевого самоврядування, то задля підвищення продовольчої безпеки на території відповідного муніципального утворення, вони повинні надавати підтримку сільгоспвиробникам і підприємствам харчової та переробної промисловості в організації виробництва і збуту виробленої ними продукції, брати участь у прийнятті рішень про розміщення об'єктів виробництва продовольства та ін.

Регіональні органи влади задля моніторингу стану та тенденцій розвитку у сфері продовольчої безпеки можуть і повинні формувати: статистичні дані про стан виробництва продуктів харчування, їх постачання та споживання; регіональні баланси необхідного і фактичного рівня виробництва продовольства.

В сучасних трансформаційних умовах формування й функціонування аграрної сфери ускладнюється внаслідок послаблення рівня державного регулювання й посилення самостійності регіонів. Різноманітні економічні та соціальні умови розвитку регіонів призвели до появи нових аспектів регулювання продовольчого ринку країни, які вимагають теоретичного й практичного вирішення.

Відзначимо, що для підвищення продовольчої безпеки як України загалом, так і її регіонів, а також забезпечення сприятливих передумов для розвитку національного ринку агропромислової та сільськогосподарської продукції необхідно [7]:

- завершити процеси земельної реформи та формування інфраструктури ринку землі;
- розробити науково-обґрунтовану систему оцінки земель сільськогосподарського призначення;
- акцентувати зусилля на стимулюванні розвитку крупнотоварних господарств як однієї з найбільш ефективних форм організації сільськогосподарського виробництва;
- забезпечити підтримку процесу формування інтегрованих структур кооперативного типу у сферах виробництва, зберігання, збуту та переробки сільськогосподарської продукції;
- удосконалити систему державної підтримки фермерських господарств;
- стимулювати інтеграцію банківського, аграрного і промислового капіталів через форми спільного інвестування венчурних фондів, системи іпотечного кредитування;
- привести у відповідність до вимог СОТ механізми фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників;
- формувати та підтримувати необхідні обсяги державного резерву сільськогосподарської продукції, здійснювати державою інтервенційні операції, спрямовані на стабілізацію цін на аграрних регіональних ринках;
- запровадити державний моніторинг та прогнозування кон'юнктури аграрних регіональних ринків;
- удосконалити державну систему нагляду за безпекою харчових продуктів, інтегрувати її до міжнародних систем безпеки продовольства;
- привести у відповідність до вимог міжнародних стандартів вітчизняні системи стандартизації та сертифікації;
- забезпечити державну підтримку (правову, організаційну, фінансову тощо) щодо технічного переоснащення аграрного сектору, запровадження сучасних новітніх технологій сільськогосподарського виробництва та переробки;
- підвищити соціальні стандарти для жителів сільської місцевості, покращити умови їх проживання з метою стимулювання припливу працездатних верств населення та відтворення людського капіталу; посилення ролі сільських місцевих громад;
- сприяти активізації участі вітчизняних виробників у міжнародних виставках та ярмарках аграрного спрямування.

Висновки. Практика свідчить, що протягом останніх двох десятиліть вітчизняне сільське господарство переживає не найкращі часи, колективні сільськогосподарські підприємства практично припинили своє існування, фермерські господарства так і не стали ключовим суб'єктом у системі сільськогосподарського виробництва, проте активно розвиваються великі агроструктури, що має як свої переваги, так несе і відповідні загрози (передусім соціального спрямування). Окрім того, Україна повинна забезпечити досконалі умови щодо ринкової конкуренції не лише між вітчизняними, а й усіма сільгоспвиробниками (в тому числі іноземними, що експортують свої товари на вітчизняний ринок, та перебувають під економічним захистом урядів власних країн). На жаль, в сучасних умовах рівень підтримки вітчизняного сільського господарства залежить передусім від можливостей як державного, так і місцевих бюджетів, а не від об'єктивних потреб. В сучасних трансформаційних умовах необхідно активізувати державну ресурсну підтримку вітчизняного сільського господарства через затвердження та реалізацію державних та регіональних програм розвитку пріоритетних галузей та територій. Основні зусилля щодо відновлення аграрного сектору потрібно спрямувати на розвиток економічно активних підприємств, для цього необхідно на кожній території визначити господарства, що здатні ефективно функціонувати в умовах ринку при мінімальній підтримці. Відновлення та розвиток аграрного сектору повинно передбачати кооперацію та інтеграцію територіально пов'язаних підприємств, селянських та особистих підсобних господарств.

Досягнення економічної й соціальної рівноваги національного й регіональних продовольчих ринків є кінцевою метою макроекономічного регулювання агросистеми й умовою забезпечення продовольчої безпеки країни та її регіонів.

Джерела та література

1. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24 червня 2004 р. № 1877 // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 49. – Ст. 527.
2. Болдуєв М. В. Державне регулювання регіонального агропромислового комплексу: монографія / М. В. Болдуєв. – Запоріжжя КПУ. – 2009. – 304 с.
3. Державна підтримка агросфери: еволюція, проблеми: монографія / [О. М. Бородіна, М. Г. Бетлій, Н. М. Головченко та ін.]. – К. – 2008. – 264 с.
4. Державна цільова програма сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minagro.kiev.ua.
5. Діброва А. Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика / А. Д. Діброва. – К.: Форум, 2008. – 488 с.
6. Національна доктрина реформування та розвитку агропродовольчого комплексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minagro.kiev.ua.
7. Новікова О. Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення: Монографія / О. Ф. Новікова, Р. В. Покотиленко // НАН України. Ін-т економіки пром.-ті. – Донецьк, 2006. – 408 с.
8. Пушак Я. Я. Продовольча безпека регіону: проблеми та механізми формування / Я. Я. Пушак // Матеріали VIII Всеукраїнській науково-практичної конференції «Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку» – 2011 р. – С. 26-28.
9. Самойлов А. А. Забезпечення продовольчої безпеки як одна з умов стійкого економічного розвитку / А. А. Самойлов // Фінанси і кредит. – 2003. – №15. – С. 72-73.
10. Стародубова О. Європі бракує їжі. / О. Стародубова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.epravda.com.ua/publications/2011/07/20/292371/view_print/
11. Шмельов Г. І. Продовольча безпека: шляхи досягнення / Г. І. Шмельов // Проблеми прогнозування. – 1999. – № 1. – С. 27-40.